

İmkân delili

Ankara'dan Hüseyin Avni Yıldız: “İmkân ve hudus delillerini anlatır mısınız?”

İmkân, varlığa da, yokluğa da kabiliyetli bulunan nesnedir. Başka bir ifadeyle, var olmaya da, yok olmaya da eşit mesafede bulunan şeydir. Varlığa veya yokluğa eşit mesafede bulunan bir şeyi var etmek için—Yaratıcıdan başka hiçbir şey kendi kendine var olamayacağına göre—bir tercih ediciye, yani bir irade ediciye, yani bir var ediciye ihtiyaç vardır. Ki, o şeyi yok olmaktan kurtarıp var kılsın. İşte o var edici Allah'tır.

Bediüzzaman bu delili şöyle tanımlıyor: “İmkân, mütesâviyyü't-tarafeyndir. Yani, adem ve vücud, ikisi de müsâvi olsa, bir tahsis edici, bir tercih edici, bir mûcid lâzımdır. Çünkü, mümkünât birbirini icâd edip, teselsül edemez. Yahut, o onu, o da onu icâd edip, devir sûretinde dahi olamaz. Öyle ise, bir Vâcibü'l-Vücud vardır ki, bunları icâd ediyor.” 1

Kâinatta her an sayısız tecellilerin ve sayısız fiillerin iş başında olduğu açıktır. Her bir fiil bir tercihi, her bir tercih de onu tercih konusu yapan bir Yüksek İrade'yi gösteriyor. Havadan suya, dağlardan ovalara, hayvanlardan ağaçlara, insanlardan meleklerle, kısaca, göklerden yerlere her şey bu Yüksek İrade'nin hususî tercihiyle meydana gelir. İnsanın göz renginden cinsiyetine, boyundan milliyetine, doğumundan ölümüne hâkim olan ve akıl sahibi olduğu hâlde insanın kendisinin müdâhil bulunmadığı sayısız ve doğru tercihler hep bu Yüksek İrade'nin tercihleridir.

Bu yüksek irade ise bize, Mürid (irade sahibi) olan Allah'ı (cc) gösteriyor.

Bediüzzaman'ın ifadesiyle, insana cüz'î iradeyi verenin iradesiz olduğu düşünülemez.² Allah'ın iradesi bütün kâinatı kuşatmıştır; küllîdir; hadsizdir, sınırsızdır, hudutsuzdur. Cenâb-ı Hakkın iradesi güneş ışığı gibi bütün varlıkları bir kucaklar, dev küreler ile zerrelere bir bakar.³ Bediüzzaman'a göre bütün kâinat, Cenâb-ı Hakk'ın sınırsız iradesine sayısız şahitlerdir. Çünkü varlıkların pek çok karmakarışık ihtimaller içinde belirli bir biçimle, pek çok yollar içinde neticeli bir yol ile, pek çok kararsız hedefler içinde muntazam bir şahsiyet verilerek yaratılması, Allah'ın küllî iradesinin her şeye hâkim olduğunu, hiçbir şeyin bu küllî iradenin haricinde kalmadığını gösterir.⁴

Bu delil için şöyle de söylenebilir:

Varlığı zorunlu bulunan sadece Allah'tır. Allah'ın dışında hiçbir şeyin varlığı zorunlu değildir. Her şeyin varlığı Allah'ın yaratmasına bağlıdır. En az var olan kadar, var olmayan da var olma şansına sahiptir. Her var olan ise, kendisi dışında bir var olma sebebine dayalıdır. Öyleyse, önce var olmayı, var olmamaya; sonra da var olma biçimini muhtemel diğer biçimlere tercih eden birisi vardır: O da Allah'tır.

Bediüzzaman'a göre imkân hakikati kâinatı istilâ etmiştir. "Çünkü" diyor Bediüzzaman, "görüyoruz ki, herşey, küllî ve cüz'î bulunsun, büyük ve küçük olsun, Arştan ferşe, zerrattan seyyarata kadar her mevcut, mahsus bir zat ve muayyen bir suret ve mümtaz bir şahsiyet ve has sıfatlar ve hikmetli keyfiyetler ve maslahatlı cihazlarla dünyaya gönderiliyor. Hâlbuki o mahsus zâta ve o mahiyete, hadsiz imkânât içinde o hususiyeti vermek; hem, sûretler adedince imkânlar ve ihtimaller içinde o nakışlı ve fârikalı ve münasip o muayyen sureti giydirmek; hem, hemcinsinden olan eşhasın miktarınca imkânlar içinde çalkalanan o mevcuda, o lâıyk şahsiyeti imtiyazla tahsis etmek; hem, sıfatların nevileri ve mertebeleri sayısınca imkânlar ve ihtimaller içinde şekilsiz ve mütereddit bulunan o masnua o has ve muvafık maslahatlı sıfatları yerleştirmek; hem hadsiz yollar ve tarzlarda bulunması mümkün olması noktasında hadsiz imkânât ve ihtimalât içinde mütehayyir, sergerdan, hedefsiz o mahlûka, o hikmetli keyfiyetleri ve inayetli cihazları takmak ve teşhiz etmek, elbette küllî ve cüz'î bütün mümkünat adedince ve her mümkünün mezkûr mahiyet ve hüviyet, heyet ve suret, sıfat ve vaziyetinin imkânâtı adedince, tahsis edici, tercih edici, tayin edici, ihdas edici bir Vâcibü'l-Vücudun vücub-u vücuduna ve hadsiz kudretine ve nihayetsiz hikmetine ve hiçbir şey ve hiçbir şe'n O'ndan gizlenmediğine ve hiçbir şey O'na ağır gelmediğine ve en büyük birşey en küçük birşey gibi O'na kolay geldiğine ve bir baharı bir ağaç kadar ve bir ağacı bir çekirdek kadar suhuletle icad edebildiğine işaretler ve delâletler ve şehadetler, imkân hakikatinden çıkıp kâinatın bu büyük şehadetinin bir kanadını teşkil ederler."5

Dipnotlar:

- 1- Sözler, s. 627.
- 2- Mesnevî-i Nuriye, s. 155.
- 3- İşaratü'l-İ'caz, s. 75.
- 4- Mektubat, s. 236.
- 5- Şuâlar, s. 129, 130, 131.